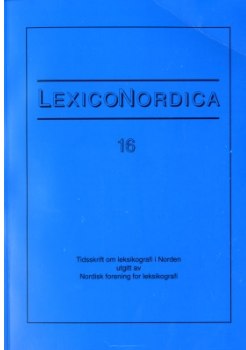

LexicoNordica

Forfatter:	Ilse Cantell [Finlandssvensk ordbok reviderad]	
Anmeldt værk:	Charlotta af Hällström-Reijonen, Mikael Reuter: Finlandssvensk ordbok. Helsingfors: Schildts 2008.	
Kilde:	LexicoNordica 16, 2009, s. 285-292	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ilse Cantell

Finlandssvensk ordbok reviderad

Charlotta af Hällström-Reijonen, Mikael Reuter: *Finlandssvensk ordbok*. Helsingfors: Schildts 2008.

Inledning

Första upplagan av *Finlandssvensk ordbok* (FSOB) kom ut år 2000. Författarna är språkvårdarna Charlotta af Hällström (numera af Hällström-Reijonen) och Mikael Reuter. Ordboken kom ut i en reviderad upplaga hösten 2008, som behandlas i denna recension.

En på många sätt ny upplaga

Förlaget är detsamma som tidigare, men FSOB har i och med den nya upplagan fått en ordentlig ansiktslyftning: de mjuka pärnarna har bytts ut mot hårda med ny omslagsdesign och bokens typografi och layout ser annorlunda ut.

Efter år 2000 följde två lätt reviderade upplagor av ordboken. Enligt förordet till den nyaste upplagan kom den senaste upplagan år 2002. Förlaget har valt att kalla dem alla för upplagor. En tryckning har dock kommit också år 2006 och på tryckortssidan av den står det ”Tredje upplagan, tredje tryckningen”. Boken har kanske ändå kommit ut i flera tryckningar än tre. Eller har förlaget kanske glömt att göra ändringar på tryckortssidan? Det är synd för boken ser ut att ha blivit en riktig bästsäljare med finlandssvenska mått, och därför vore det trevligt att kunna följa med hur många upplagorna och tryckningarna blivit under årens lopp.

Hur mycket ändringar som tillkommit i tryckningarna 2 och 3 är inte bekant för mig, men eftersom inget nytt förord skrivits antar jag att det är fråga om mycket små rättelser. Detta bekräftas också i förordet av den nyaste upplagan.

Om den nu utkomna fjärde upplagan sägs på tryckortssidan att den är ”Fjärde, reviderade upplagan”. Denna kan alltså i alla fall på goda grunder kallas för en egen, helt ny upplaga. Det är kanske en smaksak

om man vill kalla den andra eller fjärde upplagan. För klarhets skull kallar jag här i fortsättningen den nya upplagan ”den reviderade upplagan”.

Att detta är en ny upplaga och inte bara ett nytryck framgår också av att den reviderade upplagan har ett nytt förord där de viktigaste ändringarna gentemot de tidigare nämns¹. Upplagan som i förordet sägs vara en totalt omarbetad version av ordboken är resultatet av ett samarbete med kolleger i Sverige. Det är ett samarbete som pågick redan under arbetet med den första upplagan.

Förtexterna i den reviderade upplagan är desamma som i de tidigare tryckningarna. Texten efter förordet har fått en ny överordnad rubrik *Inledning*. I de tidigare upplagorna var den överordnade rubriken *Några principer för den finlandssvenska språkvården*. Under den fanns förutom ett ca en halv sida långt avsnitt om just de avsedda principerna också avsnitt om FSOB:s målgrupp, om ordvalet och terminologin i ordboken, om uttalsbeteckningarna i och läsanvisningar till ordboken. Den överordnade rubriken var alltså felaktig, den reviderade upplagans rubrik är en rättelse. Dessutom har i avsnittet *Inledning* en ny under rubrik *Uttalsbeteckningar* tillkommit, också detta är en förbättring. I alla upplagor ingår dessutom en förkortningsförteckning. Från de tidigare upplagornas förkortningsförteckning har sex förkortningar utgått, medan tre tillkommit i den nya. De tillkomna är *it.* (= italienska), *neutr.* (= neutrum) och *sv.* (= svenska) av vilka de två första troligen tillkommit med anledning av nya uppslagsord.

Själva ordboken, dvs. lemmalistedelen, är nu ombruten i två spalter på ett annat sätt än i de tidigare upplagorna. Nu löper artikeltexten på en spalt i motsats till de tidigare upplagornas ombrytning med uppslagsorden och de stilistiska markörerna eller ämnesområdesmarkörerna till vänster och rekommendationerna och exemplen till höger. En artikel går i de tidigare upplagorna tvärs över sidan, något som bidrar till ett luftigt intryck men gör att boken verkar något kompendieaktig. Den nya bokens ”normala” tvåspaltslayout bidrar tillsammans med de hårda pärmarna till att den reviderade boken har ”ett mindre anspråkslöst utseende”,

¹ Tyvärr har det nya förordet drabbats av ett missöde då ett avsnitt på ca sju rader kommit med två gånger och tacket till kollegan som hjälpt till med det tekniska helt obegripligt kursiverats. Slarvfel i förtexterna uppstår lätt dels p.g.a. tidsbrist, dels p.g.a. att författarna drar en lättnades suck i och med att bokens egentliga text blivit färdig, det är ju onekligen det viktigaste. Å andra sidan gör fel just på dessa sidor ett slarvigt intryck som lätt kan påverka intrycket av hela boken. Men till sist så ”vet ju alla” ordboksförfattare att ”ingen läser förtexterna”. Förargligt är detta i alla fall!

något som Kristina Nikula efterlyste i sin recension i LexicoNordica7. En klar förbättring alltså!

Recensionen av upplaga 1 i LexicoNordica och författarnas svar

Innan jag går in på innehållet i FSOB vill jag referera något av den diskussion som förts i LexicoNordica omkring första upplagan av ordboken.

Första upplagan recenserades av Kristina Nikula i LexicoNordica 7. I samma nummer gavs författarna möjlighet att svara på den kritik boken fick. Två nummer senare, i LexicoNordica 9, ingick dessutom en längre presentation av ordboken skriven av Charlotta af Hällström. Presentationens tyngdpunkt låg på begreppet normering, en genomgång av den finlandssvenska språkvårdens syften samt på de principer författarna följde vid normeringen i FSOB.

Huvudpunkterna i Kristina Nikulas kritik av innehållet i FSOB:s första upplaga gällde bristen på en klart uttryckt norm för finlandssvenskan och oklarhet i användningen av termen *finlandism*. I fråga om normen och graderingen av finlandssvenska ord och uttrycks acceptabilitet anser Kristina Nikula att författarna uttrycker sig luddigt. Dessutom anser hon att graderingen av acceptabiliteten är subjektiv och inkonsekvent och leder till att finlandssvenskan förefaller sakna norm eller till och med ha två normer.

Kristina Nikula kritiserar också ordboken för att den i och med ett kraftigt inslag av fackspråk gör att finlandssvenskan framstår som ännu mera exotisk än den i själva verket är. Den finländska/finlandssvenska kulturen är en annan än kulturen i Sverige och därför är det enligt Nikula inte oväntat att det förekommer vissa skillnader alla likheter till trots.

Därtill kritiserar Nikula ordbokens författare för att dessa är för benägna att härleda ord och uttryck från finskan även om långivaren ofta kan finnas i de finlandssvenska dialekterna.

I sitt svar avvisar författarna närmast kritiken mot graderingen av finlandismernas acceptabilitet över huvud och i någon mån också kritiken mot det subjektiva i graderingen. De menar att det inte hade funnits något behov av en sådan här ordbok om finlandismerna, dvs. avvikelserna från språkbruket i Sverige, vore antingen helt acceptabla eller helt förkastliga. Författarna medger att en gradering inte kan vara annat än mer eller mindre subjektiv, men menar att rekommendationerna i FSOB grundar sig på en större erfarenhet än vad en genomsnittlig läsare kan

antas ha. Det subjektiva i rekommendationerna går Charlotta af Hällström också in på i sin artikel i LexicoNordica 9, där hon understryker att det i ordboken ändå bara är fråga om rekommendationer.

Innehållsliga ändringar i den reviderade upplagan

Den reviderade upplagan av FSOB utgår följaktligen från samma uppfattning om normering som den första. Utgångspunkten är så gott som oförändrad. Ändringarna i innehållet berör vissa typer av angivelser. En del nya ordartiklar har tillkommit och en del andra strukits. Dessutom har vissa angivelsetyper i artiklarna ändrats. En del av dessa ändringar kan ses som rätt betydelsefulla och kanske t.o.m. som en reaktion på Kristina Nikulas kritik.

De tillkomna och de strukna uppslagsorden

Drygt 440 nya uppslagsord har tillkommit och cirka 190 uppslagsord har utgått. Sammanlagt ingår i den reviderade upplagan av FSOB 2 550 uppslagsord. Ökningen är kanske inte så mycket en följd av språkutvecklingen som av att användarna efterlyst en del ord som inte funnits med i första upplagan. Av de ord som Kristina Nikula efterlyste i sin recension har endast ordet *aftonandakt* fått komma med försett med rekommendationen ”I svenskan används vanligen **kvällsandakt**.”

För att titta lite närmare på ändringarna i lemmalistan gick jag igenom uppslagsorden på bokstaven *k* i den reviderade upplagan. Vilka slags ord har kommit till och vilka har strukits? Bland de ca 240 uppslagsorden på *k* är 24 sådana som inte funnits i de första upplagorna. I gengäld har 7 uppslagsord på *k* strukits.

Bland de tillkomna orden finns en del etablerade, ”gamla hederliga” finlandismer som t.ex. det vardagliga verbet *kacka* ’bajsa, skita, ha avföring’ – substantivet fanns i den tidigare upplagan, vidare den politiska termen *kläm* som förklaras som ”kort sammanfattning av förslag e.d. med hemställen eller yrkande till ett beslutande eller verkställande organ (t.ex. riksdagen eller kommunfullmäktige)” och ordet *kedjekrock* som försetts med rekommendationen ”I svenskan används **seriekrock**”. Dessa är ord som gott kunde ha varit med redan i den första upplagan.

En del av de tillkomna orden står för nya företeelser i det finländska samhället. Sådana är t.ex. termerna *kostnads motsvarighet* och *kostnadsverkning* (i stället rekommenderas *kostnadssamband* och *kostnads-*

effekt). Det ser ut att vara nödvändigt att FSOB:s lemmalista revideras med jämna mellanrum i och med att nya termer införs i språket.

Bland de strukna orden finns de barnspråkliga och troligen också inom Finland regionala orden *kolo* och *kulu* 'gullig, söt', ord som troligen inte är särskilt frekventa numera. Jag saknar inte de här orden i den reviderade upplagan. Ord som fått utgå kan också vara termer från olika områden, t.ex. *kompetenskrav* (i modern finsk lagstiftning vanligen **behörighetsvillkor**), *kretsmöte* (distriktsmöte) och *kustskeppare* 'person som gått kurs i kustnavigation'. Jag gissar att dessa utgått för att de inte ansetts vara frekventa. Men de kunde gott ha fått hänga med ändå med tanke på läsare som stöter på dessa ord i äldre texter.

Nytt i artiklarnas innehåll

I förordet nämns också att ändringarna märks på sättet att presentera materialet och på rekommendationerna. Med det senare avses första upplagans användning av pilar som användarna inte alltid lyckades tolka rätt. Rekommendationerna som tidigare stått till höger om en kraftig svart pil har nu skrivits ut som en explicit rekommendation, t.ex.

aktielokal Använd i stället **aktielägenhet**.

eller något lindrigare

bergull Använd hellre orden **stenu**, **mineralull**.

i morgon på morgonen I svenskan används vanligen **i morgon bitti**.

Detta är absolut användarvänligt och alltså en klar förbättring.

En annan ändring som jag gärna ger en rätt stor betydelse kan man se redan i förkortningsförteckningen. Förkortningen *rsv.* (= rikssvenska) finns inte med längre. I stället har förkortningen *sv.* (= svenska) tillkommit. T.ex. i artikeln *ringbud* hade de rekommenderade alternativen till exempelfraserna försetts med markören *rsv.* och nu i den reviderade upplagan alltså med *sv.* eller på andra ställen med det utskrivna i svenskan används vanligen:

ringbud - Får jag lämna ringbud? *rsv.* Kan du be honom ringa (mig)?

har nu blivit till:

ringbud - Får jag lämna ringbud? sv. Kan du be honom ringa (mig)?

och

alarm i rsv. vanl. **larm**.

anges nu så här:

alarm I svenskan används vanligen **larm**.

Termen *rikssvenska* är i detta sammanhang något problematisk, då begreppet ofta uppfattas som en motsats till finlandssvenskan (och estlandssvenskan) och speciellt i Finland lätt som den form av svenska som talas *endast* i Sverige. Det är då naturligare att rätt och slätt kalla de rekommenderade alternativa uttrycken för svenska. Avsikten med finlandssvensk språkvård är att närma, inte fjärma de två språkvarieteterna. Jag tror att denna lilla terminologiska ändring är större än den ser ut att vara och att den just på terminologins nivå hjälper till att skapa klarhet i normen genom att motsatsförhållandet finlandssvenska vs. rikssvenska (sverigesvenska) skjuts i bakgrunden.

Motsatsförhållandet har på samma sätt tonats ned genom att man på många ställen i den reviderade upplagan av FSOB ersatt begränsningen ”i Sverige” med rekommendationen ”i svenskan”:

korgboll i Sverige vanl. **basket, basketboll**

har nu blivit till:

korgboll I svenskan används vanligen **basket, basketboll**.

Här ovan har det varit fråga om sk. etablerade finlandismer för vilkas del FSOB velat ge alternativa rekommendationer. Då det gäller en mycket väl etablerad finlandism, nämligen ordet *aderton* (för *arton*) har fortfarande ingen rekommendation om övergång till den kortare formen *arton* getts, men ordet har i den reviderade upplagan av FSOB kompletterats med en varning. Så här ser artikeln *aderton* nu ut i sin helhet:

aderton I Sverige är formen **arton** vanligast i både tal och skrift.

Aderton uppfattas som högtidligt i svenskan.

Man kan kanske ändå tolka in en mycket väl inlindad rekommendation till förmån för den kortare formen här.

Vid sådana termer som kallas för officiella finlandismer finns begränsningen *I Sverige* kvar också i den reviderade upplagan. Sådana officiella finlandssvenska termer är t.ex. samhällstermerna *ministerium* (i Sverige: **departement**, **statsdepartement**) och *invalidvård* (i Sverige: **handikappvård**), examensbeteckningen *institutsingenjör* (i Sverige: **gymnasieingenjör**) och livsmedelsbeteckningen *knackkorv* (i Sverige närmast: **knackvurst**, **wienerkorv**, **varmkorv**). På detta sätt har man också lyckats skapa klarhet i normen. De termer som är försedda med begränsningen *i Sverige* är absolut tillåtna finlandismer, ord som bör användas om finländska förhållanden.

I den första upplagan av FSOB ingick vid åtminstone två i finlandssvenskan ofta förekommande uttryck varningen ”Uttrycket är omöjligt att förstå för den som inte kan finska.” Varningen finns där vid uttrycken *ha sin egen ko i diket* (’tala för sin sjuka mor, tala för sin sjuka moster, bevaka sina egna intressen, ha egna intressen att bevaka’) och *lyfta katten på bordet* (’sluta gå som katten kring het gröt, kalla saker vid deras rätta namn, tala rent ut, ta tjuren vid hornen, se sanningen i vitögat’). Uttrycken är ordagranna översättningar av bildliga finska uttryck som inte förekommer i samma form i svenskan. Detta är ett rätt vanligt sätt att skapa nya uttryck i finlandssvenskan och en varning vore verkligen på sin plats. Mitt ”favorituttryck” av den här typen är *gå åt som på heta stenar* (’gå åt som smör i solsken’). För att förstå detta, måste man både kunna finska och veta hur det går till då man badar bastu. Jag tycker att det är synd att denna oemotsägliga varning slopats.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan det sägas att FSOB genomgått en rätt så radikal förnyelse av det yttre och att förnyelsen är lyckad på många sätt.

På artikelnivå kan man se en del nytillkomna uppslagsord och en del strukna. Att det kommer till nya ord är alltid bra. En del av de strukna orden hade däremot gärna kunnat få bli kvar.

Då det gäller bokens innehåll kan man se att utgångspunkten är densamma som i den första upplagan, dvs. den allmänna utgångspunkten för finlandssvensk språkvård. En ändring i terminologin har medfört att normen klarnat något. Författarna vill inte medverka till att dra en skiljelinje mellan finlandssvenska och sverigesvenska.

Rekommendationerna i artiklarna har för det mesta blivit klarare, men jag förstår inte varför man slopat ”världens bästa finlandssvenska språkvårdsargument”, dvs. ”Uttrycket är omöjligt att förstå för den som inte kan finska”. Om en rekommendation motiveras med hjälp av ett hållbart pedagogiskt argument, får den bättre genomslagskraft än om argumentet saknas.

Den ene av författarna till FSOB, Mikael Reuter gjorde den 18 mars 2009 läsarna av språkspalten ”*Reuters ruta*” i tidningen Hufvudstadsbladet medvetna om en finlandism som han inte tidigare vetat varit en finlandism och som inte kommit med i någondera av de hittills utkomna upplagorna av FSOB. Upptäckten av en ”ny” finlandism, eller egentligen två finlandismer, dvs. reflexivverben *skriva ut sig* och *skriva in sig* i betydelseorna ’utträda/träda ut’ (ur kyrkan) respektive ’bli medlem’ (i kyrkan) garanterar att arbetet med finlandismerna kommer fortsätta och att FSOB kommer ut i flera upplagor efter denna.

Litteratur

- af Hällström, Charlotta & Mikael Reuter: *Finlandssvensk ordbok*. (1. upplagan) Helsingfors: Schildts 2001.
- af Hällström, Charlotta: Normeringen i Finlandssvensk ordbok. I: *LexicoNordica* 9, 51–62.
- Nikula, Kristina: Finlandssvensk ordbok. I: *LexicoNordica* 7, 247–261.
- Reuter, Mikael: Skriva ut sig och skriva in sig. Språkspalt i *Hufvudstadsbladet* 18.3.2009.

Ilse Cantell
 WSOYpro Oy/ Ordböcker
 Rödbergsgatan 23 I 197
 00150 Helsingfors
 il.cantell@pp.inet.fi